

Αγόρω Τσίου & Άλκης Ράφτης

Λούψικο Κόνιτσας

Τραγούδια και χοροί του γάμου

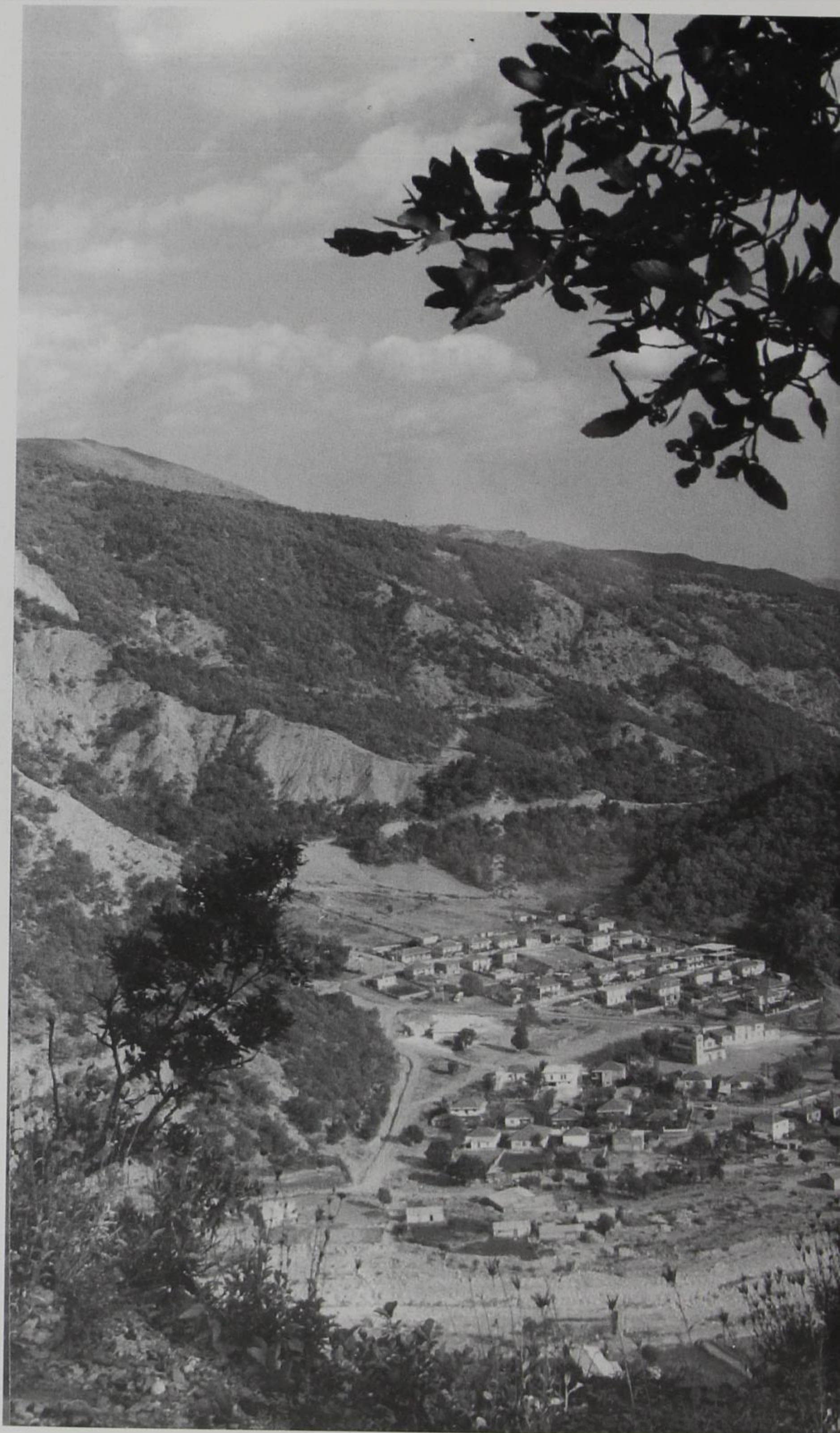

ΘΕΑΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΟΡΩΝ "ΔΟΡΑ ΣΤΡΑΤΟΥ"

ΛΟΥΨΙΚΟ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Το νέο χωριό Κεφαλοχώρι

Τίτλος: Λούψικο Κόνιτσας. Τραγούδια και χοροί του γάμου
Συγγραφείς: Αγόρω Τσίου και Αλκης Ράφτης
Εκδότες: Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης - Ελληνικό Τμήμα και
Θέατρο Ελληνικών Χορών "Δόρα Στράτου",
Σχολείου 8, Πλάκα, 10558 Αθήνα, τηλ: 3244395, φαξ 3246921
Εκδοτική φροντίδα: Αναστασία Αναστασοπούλου, Σολωμού 1, Χαλάνδρι 152 32,
τηλ. 6840156, φαξ 6858851

Title: Loupsiko, Konitsa. Wedding songs and dances
Authors: Agoro Tsiou & Alkis Raftis
Publishers: International Organization of Folk Art - Greek Section,
and "Dora Stratou" Greek Dances Theatre,
8 Scholiou Street, Plaka, GR-10558 Athens, tel. (30.1) 3244395, fax 3246921
Publication coordinator: Anastasia Anastassopoulou,
1 Solomou str. GR-152 32 Chalandri, tel. (30.1) 6840156, fax 6858851

ISBN 960-7204-14-X

Αγόρω Τσίου και Αλκης Ράφτης

ΛΟΥΨΙΚΟ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

ΕΘΝ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 54340
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 6-2-13
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 398 209495 ΤΣ1
κωδ. εγγ. 1930

Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης - Ελληνικό Τμήμα
Θέατρο Ελληνικών Χορών "Δόρα Στράτου"

ΘΕΑΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΟΡΩΝ "ΔΟΡΑ ΣΤΡΑΤΟΥ"

Σχολείου 8, 105 58 Αθήνα, τηλ. 3244395, fax 3246921

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΔΙΣΚΟΙ

"Ελληνικοί χοροί", σειρά 36 δίσκων
"Δόρα Στράτου", σειρά 4 δίσκων
"Δόρα Στράτου", σειρά 4 CD
"20 ελληνικοί χοροί", CD 1 ώρα
"20 μακεδονικοί χοροί", CD 1 ώρα
"20 ποντιακοί χοροί και τραγούδια", CD 1 ώρα
"Greek traditional village music and dances", CD 1 ώρα

ΚΑΣΣΕΤΕΣ

"Ελληνικοί χοροί", σειρά 10 κασετών
"Σκύρος", 1 κασέτα
"20 ελληνικοί χοροί", 1 κασέτα 1 ώρα
"20 ποντιακοί χοροί και τραγούδια", 1 κασέτα 1 ώρα

ΒΙΝΤΕΟΚΑΣΕΤΕΣ

ΒΙΒΛΙΑ

"Ελληνικοί χοροί", σειρά 2 βιντεοκασετών
"Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί", της Δόρας Στράτου
"Μια παράδοση, μια περιπέτεια", της Δόρας Στράτου
"Οψεις του χορού", επιμέλεια Αλκη Ράφτη
"Ο κόσμος του ελληνικού χορού", του Αλκη Ράφτη
"Χορός, πολιτισμός και κοινωνία", του Αλκη Ράφτη
"Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού χορού", του Αλκη Ράφτη
"Η ζωή της Δόρας Στράτου", της Κατερίνας Αγραφιώτη
"Οι λαϊκοί χοροί. Ένας ζωντανός δεσμός με το παρελθόν"
της Δ. Στράτου,
(εκδόσεις στα ελληνικά, γαλλικά, γερμανικά και ιταλικά)
"40 ελληνικές φορεσιές", λεύκωμα (ελληνικά και αγγλικά)
"Φορεσιές 1860", των Αθηνά Μαχά και Αλκη Ράφτη
"Το άλογο της περηφάνιας" του P. Jakez Helias, μετάφραση
από τα γαλλικά.
"Greek dances. Living link with Antiquity", της Δόρας Στράτου
"The world of Greek dance", by Alkis Raftis
"Le monde de la danse grecque", par Alkis Raftis
"Dance and poetry", by Alkis Raftis
"Danse et poésie", par Alkis Raftis
"Ελληνικοί χοροί", σειρά 20 καρτών
έγχρωμο 36 σελ. σε 5 γλώσσες
Θέατρο "Δόρα Στράτου"
"Ελληνικοί χοροί - Δόρα Στράτου"
"Φορεσιές", 3 πακέτα των 12 κουτιών
Αντίγραφα των αυθεντικών φορεσιών της συλλογής του
Θεάτρου κατασκευάζονται κατά παραγγελία ή ενοικιάζονται.
Δεκτές παραγγελίες με αντικαταβολή, στο τηλ. 3244395.
Ζητήστε να σας ταχυδρομηθούν δωρεάν πλήρεις κατάλογοι.

ΚΑΡΤΕΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΑΦΙΣΣΑ

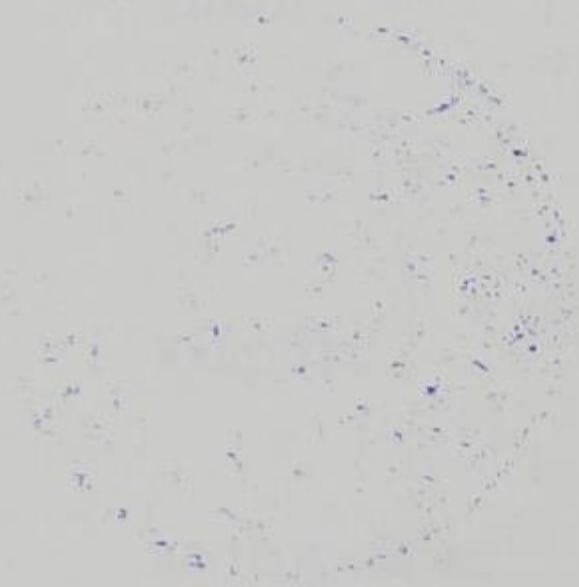
ΜΠΛΟΥΖΑΚΙΑ

ΣΠΙΡΤΑ

ΦΟΡΕΣΙΕΣ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Γνωριμία με το χωριό	15
Ο γάμος	19
Οι αρραβώνες	24
Το Σάββατο	49
Η Κυριακή	59
Τα μεθεόρτια	97
Τραγούδια που δεν περιλαμβάνονται στο δίσκο	101
Πηγές	110
Βιβλιογραφία	112
Τα τραγούδια του δίσκου	125
Ο δίσκος	139

1000000

1000000

1000000

Εισαγωγή

Δεν υπάρχει παρόμοια έκδοση στην Ελλάδα. Διακινδυνεύουμε αυτή την μεγαλόστομη δήλωση γιατί μια τέτοια διάκριση δικαιολογεί την περηφάνια μας. Ούτε στην ξένη βιβλιογραφία και δισκογραφία βρήκαμε κάτι παρόμοιο, αν και ψάξαμε αρκετά σε πολλές χώρες - αλλά βέβαια για όλη την υφήλιο δεν μπορούμε να πάρουμε όρκο.

Δίσκοι με τραγούδια του χωριού υπάρχουν άπειροι σε όλον τον κόσμο. Μόνο στην Ελλάδα συνολικά θα πρέπει να ξεπερνούν τους 2.000, με μια πρόχειρη εκτίμηση από τον κατάλογο του Π. Δραγουμάνου για τη δισκογραφική παραγωγή 1955-1992.

Καμία εταιρία όμως, κανένας ιδιώτης και δυστυχώς κανένα ίδρυμα δεν τόλμησε να βγάλει ένα δίσκο με τα τραγούδια ενός και μόνο χωριού. Και μάλιστα τραγούδια εντελώς φωνητικά, χωρίς κανένα όργανο. Και επί πλέον τραγούδια ξεκάθαρα αντιεμπορικά, που δεν τα παίζει ποτέ το ραδιόφωνο, που ούτε ένα τους δεν περιλαμβάνεται σ' αυτή τη μορφή σε κάποιον άλλο δίσκο, τόσο περιθωριακά θεωρούνται.

Εδώ έχουμε την υποχρέωση να αποτίσουμε φόρο τιμής σε έναν άγνωστο πρωτοπόρο του είδους, κάτοικο ενός χωριού τόσο λίγο γνωστού όσο το Λούψικο, και μάλιστα στην άλλη άκρη της Ελλάδας. Τον Α. Χατζηνικόλα από την Αρχάγγελο της Ρόδου, που 15 χρόνια πριν εξέδωσε με δικά του έξοδα δύο

δίσκους με τραγούδια του χωριού του, που τους έβρισκες μόνο στο κατάστημά του. Ένας άσημος άνθρωπος, όμως τόσο μπροστά από την εποχή του που χρειάστηκε να περάσουν 15 χρόνια για να τον ακολουθήσει κάποιος.

Αναγνωρίζοντας τον κ. Χατζηνικόλα σαν πρόδρομο, το δικό μας βήμα έγκειται στο ότι - πέρα από τον περιορισμό σε ένα χωριό - συνδυάσαμε το δίσκο με εθνογραφική καταγραφή σε βιβλίο και επιμείναμε στην αρχέγονη μορφή των τραγουδιών: ομαδικά, χωρίς καμία απολύτως επέμβαση, χωρίς όργανα (a capella, κατά την ευρωπαϊκή ορολογία) και μόνο με ηλικιωμένες τραγουδίστριες. Αξίζει να πούμε δυο λόγια για το καθένα από αυτά τα χαρακτηριστικά.

Περιορισμός σε ένα χωριό

Οι δίσκοι που κυκλοφορούν είναι του τύπου "Τραγούδια της Θράκης" ή "της Θεσσαλίας" ή κάποιας άλλης περιοχής, εκτός πια αν είναι απ' όλη την Ελλάδα. Έτσι δεν καταγράφεται το μουσικό ιδίωμα ενός ορισμένου χωριού, αφού η εκτέλεση που ακούμε είναι είτε από κάποιο χωριό που δεν αναφέρεται, είτε ένα κράμα που έφτιαξε ο τραγουδιστής από ακούσματα διαφόρων χωριών. Οδηγούμαστε έτσι να πιστέψουμε ότι το τραγούδι λεγόταν έτσι σε όλα τα χωριά της περιοχής, πράγμα που απέχει από την πραγματικότητα και την παραποιεί.

Το τραγούδι φέρει τη σφραγίδα του χωριού όπου λέγεται, πολλές φορές ο κάθε τραγουδιστής στο χωριό αυτό του δίνει μια ακόμα πιο ειδική παραλλαγή. Από το ένα γλέντι στο άλλο μπορεί το ίδιο τραγούδι να αποδοθεί κάπως πιο διαφορετικά. Η ίδια η έννοια της ομοιομορφίας είναι αντίθετη με την ουσία του παραδοσιακού πολιτισμού. Τυποποιώντας ένα οποιοδήποτε στοιχείο της παράδοσης το υποβαθμίζουμε.

Όταν βλέπουμε ένα χορευτικό συγκρότημα ξέρουμε ότι φοράει τη φορεσιά του τάδε χωριού, γιατί λοιπόν να μην ξέρουμε ότι χορεύει την παραλλαγή του χορού ή του τραγουδιού από το τάδε χωριό, εφόσον είναι γνωστό ότι από χωριό σε χωριό διαφέρουν; Κάποτε το ανεύθυνο ανακάτεμα ήταν ανεκτό, τώρα όμως που η έρευνα έχει προχωρήσει είναι απαράδεκτο.

Η επικέντρωση στο χωριό είναι μια αναγνώριση ότι αυτό είναι η βασική κοινωνική μονάδα. Εκδίδοντας ένα βιβλίο-δίσκο για ένα χωριό, αφενός δίνουμε το παράδειγμα μιας πραγματικής αρχειακής εργασίας, αφετέρου προσφέρουμε στους κατοίκους του ένα αντάλλαγμα για τα δικά τους τραγούδια που μας πρόσφεραν. Η εκμετάλλευση του χωριού από την πόλη είναι σχεδόν τόσο παλιά όσο η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Εμείς τουλάχιστον το αναγνωρίζουμε δίνοντας στους χωριανούς ένα ντοκουμέντο που

θα το καμαρώνουν και θα μείνει γία τα εγγόνια τους. Μέχρι τώρα κοιτούσαμε μόνο να τους πάρουμε τη μουσική τους για να την κυκλοφορήσουμε στις πόλεις.

Η οραδική απόδοση

Εχει εθιστεί το αυτί μας από δίσκους και από παραστάσεις να ακούει δημοτικά τραγούδια από έναν τραγουδιστή ή μια τραγουδίστρια. Σπανιότατα τα ακούμε στην πραγματική τους μορφή, που είναι αντιφωνική (ένας τραγουδάει και μετά όλοι οι άλλοι επαναλαμβάνουν). Σχεδόν ποτέ δε τα ακούμε στην πιο σπάνια, αλλά εξίσου παραδοσιακή απόδοσή τους όπου όλοι τραγουδούν μαζί (όπως σ' αυτόν τον δίσκο). Το να τραγουδάει κάποιος μόνος του δημόσια ήταν η εξαίρεση την εποχή που τα τραγούδια αυτά ζούσαν την πρώτη τους ζωή. Μόνο αν οι άλλοι δεν ήξεραν το τραγούδι (π.χ. αν αυτός ήταν ξένος), ή αν ήθελαν ειδικά να ακούσουν μόνο αυτόν (αν ήταν ιδιαίτερα καλλίφωνος, ή όταν έβαζαν ένα μικρό παιδί να τραγουδήσει), ή αν το ίδιο το τραγούδι το απαιτούσε (αμανέδες, νανουρίσματα, ορισμένα αποκριάτικα κλπ.) θα τραγουδούσε μόνος του, και πάλι θα αισθανόταν άσχημα που οι άλλοι δεν τον ακολουθούν.

Τώρα ο τραγουδιστής απλώνει εγωιστικά τη φωνή του και βάζει τα όργανα να παίζουν το μέρος που προορίζεται για τις φωνές των άλλων. Τραγουδάει και τραγούδια που δεν τα έλεγαν στο χωριό του, ούτε στην περιοχή του, ορισμένοι δε τολμούν να αποδίδουν τραγούδια από την άλλη άκρη της Ελλάδας. Η παραποίηση είναι δεδομένη πριν ακόμα βγει η πρώτη νότα, από την πρόθεσή του και μόνο. Ο καθένας βέβαια κάνει ό,τι νομίζει εφόσον υπάρχει ελευθερία της έκφρασης, και δεν θα είχαμε λόγο αν δεν ονόμαζε τα τραγούδια του δημοτικά. Στον παραπλανητικό τίτλο έχουμε αντίρρηση, όχι στην εκτέλεση. Ας τα ονόμαζε νεοδημοτικά, αφού δεν θέλει να ακολουθήσει τους κανόνες της παράδοσης.

Η μη-επέμβαση

Οι επεμβάσεις στα τραγούδια είναι δύο ειδών. Το πρώτο είδος ανάγεται στην προετοιμασία του τραγουδιστή, των τραγουδιστών, ή και των οργανοπαιχτών. Κάποιος που είναι λίγο ή πολύ ή καθόλου ειδικός (με το κύρος του υπεροπτικού ύψους του, με την άνωθεν επιβολή του παραγωγού, ή με κάποιο πτυχίο) αναλαμβάνει συνήθως να προβάρει τους εκτελεστές. Αυτό κατ' αρχάς δεν είναι κακό, αφού κάποιος πρέπει να αναλάβει τον συντονισμό, αλλά συχνά καταλήγει σε παραποίηση της εκτέλεσης. Γιατί ο συντονιστής-επιμελητής, προκειμένου να δικαιολογήσει το ρόλο του, επιβάλλει τελικά τις ιδέες του στην εκτέλεση.

Οι άνθρωποι του χωριού είναι από τη φύση τους υποχωρητικοί απέναντι

στους ανθρώπους της πόλης. Ιδιαίτερα οι ηλικιωμένοι, έχοντας έναν δικό τους κώδικα συμπεριφοράς για τις συναναστροφές μέσα στο χωριό, αισθάνονται ανίσχυροι μπροστά στον κώδικα της πόλης. Ακόμα και θέματα που αναμφισβήτητα τα γνωρίζουν καλύτερα, όπως τα τραγούδια τους, δεν τα υπερασπίζονται, με αποτέλεσμα να μας έρχονται "χτενισμένες" ηχογραφήσεις, με σκοπό να γίνουν εμπορικές (συνώνυμο του πανελληνιες). Για τις κάθε είδους ενορχηστρώσεις, ας μην εκφραστούμε.

Η δεύτερη κατηγορία επεμβάσεων είναι τεχνικής φύσεως. Οι ηχογραφήσεις γίνονται στα στούντιο στις πόλεις, όπου οι ερασιτέχνες τραγουδιστές και οργανοπαίχτες αισθάνονται εντελώς χαμένοι. Έχουν μάθει να παίζουν μόνο στο δικό τους οικείο, ζεστό περιβάλλον, με δικούς τους τριγύρω, με χορευτές να αποδίδουν τη μουσική τους. Τα μικρόφωνα τοποθετούνται από τον ηχολήπτη, ο ίδιος ρυθμίζει την ένταση και τη χροιά του κάθε καναλιού. Εκείνος τελικά "καθαρίζει" την ηχογράφηση, μαζί με τον επιμελητή. Όλοι οι τεχνικοί λατρεύουν τη σύγχρονη μουσική, που τους έχει γαλουχήσει και που τους δίνει το καθημερινό ψωμί τους. Όσο πιο ηλεκτρονική είναι η μουσική τόσο την εκτιμούν, γιατί εκεί ο ρόλος τους είναι ισότιμος με των μουσικών. Φαντάζεστε πόση εκτίμηση τρέφουν για τη δημοτική μουσική και τις γνώσεις που έχουν για αυτήν.

Η απουσία οργάνων

Έχουμε επίσης εθιστεί είτε στην καθαρά οργανική απόδοση των τραγουδιών, είτε στην απόδοση με φωνή και όργανα. Αυτό έγινε σταδιακά και οφείλεται σε διάφορους λόγους.

α) Τα τραγούδια των Ελλήνων σε ορισμένες περιοχές είναι σε άλλες γλώσσες (αρβανίτικα, βλάχικα, τούρκικα κλπ.) ή σε τοπικά ιδιώματα της ελληνικής (π.χ. τσακωνικά) που σήμερα δεν μπορούν να αποδοθούν σωστά, ούτε ακόμα και από ντόπιους τραγουδιστές. Η λύση που δόθηκε ήταν να παίζονται μόνο οργανικά ή με νέα λόγια στα νεοελληνικά ή χωρίς την τοπική εκφορά. Μόνο οι Πόντιοι έχουν κρατήσει το ιδίωμά τους στα τραγούδια, αν και βλέπουμε να πληθαίνουν τα νεοποντιακά.

β) Τα όργανα πλουτίζουν το ηχόχρωμα, επεκτείνουν το εύρος και γεμίζουν τη μελωδία. Όταν τα έχει συνηθίσει κανείς, τότε χωρίς αυτά η μελωδία φαίνεται φτωχή. Όμως ο κόσμος παλιά τραγουδούσε συνήθως χωρίς όργανα, αυτή ήταν η πραγματική μορφή των τραγουδιών. Με τα όργανα χάνεται η αρχική μελωδική γραμμή, η ερασιτεχνική και αυστηρά τοπική διάσταση, εφόσον οι οργανοπαίχτες είναι συχνότερα Γύφτοι (στη στεριανή Ελλάδα) που ομογενοποιούν τα ιδιώματα παίζοντας για μια ευρύτερη περιοχή, παράλληλα πλουτίζοντάς τα με στολίδια που δεν μπορεί να δώσει η φωνή.

γ) Υπάρχει όμως και μια άλλη διάσταση στη συνύπαρξη οργάνων και φωνών. Τα όργανα είναι κουρντισμένα, ενώ οι φωνές δεν είναι. Τα όργανα παίζουν στην ευρωπαϊκή, τη συγκεκριμένη κλίμακα ματζόρε-μινόρε, ενώ οι φωνές των παλιών τραγουδιστών (όπως και των ψαλτάδων) διατηρούν τη μεγάλη ελευθερία των φυσικών κλιμάκων. Όταν καλούνται να συγκατοικήσουν στο τραγούδι, οι φωνές είναι εκείνες που θα χάσουν, γιατί θα αναγκαστούν να υποστούν την πειθαρχία των ίσων διαστημάτων τόνου-ημιτόνιου. Αρα το τελικό αποτέλεσμα θα είναι λιγότερο παραδοσιακό, πιο απομακρυσμένο από τη βυζαντινή μουσική.

Η ηλικία των τραγουδιστριών

Έχει γενικά επικρατήσει να τραγουδάνε οι νεότεροι. Από αυτούς λίγοι είναι εκείνοι που ξεκίνησαν από το δημοτικό τραγούδι και ακόμα πιο λίγοι εκείνοι που έμειναν σ' αυτό. Οι νέοι ονειρεύονται να κάνουν καριέρα στο ελαφρολαϊκό και σε μια στιγμή μπορεί να βγάλουν έναν πρόχειρο δίσκο με τα δημοτικά της περιοχής τους για να κερδίσουν πελατεία.

Μπροστά στην τρομοκρατία του μοντέρνου, λίγοι είναι οι ώριμοι που τολμούν ή που καλούνται να τραγουδήσουν δημόσια. Όλοι είναι επαγγελματίες, είτε με πανελλήνιο ρεπερτόριο (όπως η Δόμνα Σαμίου), είτε με τοπικό (Χρόνης Αηδονίδης, Ξανθίππη Καραθανάση, Στέλιος Μπέλλος κ.ά.). Οι μεγαλύτεροι μένουν κατά κανόνα πιο κοντά στην παλιά μορφή του τραγουδιού, ενώ οι νεότεροι ενδίδουν ευκολότερα στις πιέσεις των γύρω τους και στις δικές τους φιλοδοξίες για εύκολη ανέλιξη. Το ίδιο ισχύει για τους οργανοπαίχτες, που όλοι νεωτερίζουν, τονίζοντας πάλι το "κατά κανόνα" για να μην αδικήσουμε τις ελάχιστες εξαιρέσεις.

Το σκεπτικό της έκδοσης

Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τη μουσική πλευρά της έκδοσης και της δίνουν τη μοναδική της θέση στη δισκογραφία. Επί πλέον, ο συνδυασμός με ένα βιβλίο επιτρέπει τη λεπτομερή ανάπτυξη του θέματος σε έκταση πολλαπλάσια από όση θα χωρούσε σε ένα ένθετο δίσκου LP ή CD. Δεν είναι μόνο τα λόγια του δίσκου, αλλά τα λόγια όλων των διασωθέντων τραγουδιών του χωριού που καταγράφονται εδώ.

Το σημαντικότερο όμως είναι ότι καταγράφονται τα έθιμα που συνδέονται με τα τραγούδια. Τα δημοτικά τραγούδια δεν είναι αυτοτελή δημιουργήματα, όπως τα σύγχρονα τραγούδια. Όταν παρουσιάζονται μόνο τους, είτε σε δίσκο είτε σε βιβλίο, είναι απαράδεκτα λειψά. Αυτά τα τραγούδια είναι δεμένα με διαδικασίες, με χρονικές στιγμές και με εθιμικές σκηνές. Η επιτόπια έρευνα επέτρεψε να δοθεί το δέσιμο αυτό, ώστε τα τραγούδια να

μπουν στο δικό τους πλαίσιο. Μια βιντεοκασέτα θα ολοκλήρωνε την έκδοση, αν κάποτε μπορούσε να γίνει μια προσεγμένη αναπαράσταση του παραδοσιακού γάμου.

Η εθνογραφική έρευνα είναι τελικά το σημαντικότερο στοιχείο από όσα δίνουν στην έκδοση αυτή τον παραδειγματικό της χαρακτήρα. Η τύχη το έφερε να είναι το χωριό που διαλέξαμε ένα από τα δυσκολότερα ανάμεσα στα 10.000 χωριά της Ελλάδας. Σε μια από τις πιο απομακρυσμένες περιοχές, ένα χωριό ιδιαίτερα ορεινό, που δεν υπάρχει πια στην παλιά του θέση και που οι περισσότεροι κάτοικοί του έχουν διασκορπιστεί, παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες στην καταγραφή των παλιών εθίμων και στη διασταύρωση των πληροφοριών, όσο και στην επιτόπια ηχογράφηση.

Ελπίζουμε το παράδειγμα αυτό να το ακολουθήσουν κι άλλοι. Δεν τρέφουμε ελπίδες όσον αφορά τις εταιρίες, μια και αναγνωρίζουμε τον εντελώς αντιεμπορικό χαρακτήρα αυτής της προσέγγισης. Πιστεύουμε ότι αυτός ακριβώς είναι ο ρόλος ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού: να κάνει εκδόσεις και γενικά δραστηριότητες που δεν μπορούν να αναλάβουν οι εταιρίες. Μπορούν κοινότητες, δήμοι, νομαρχίες, μουσεία, σωματεία, ιδρύματα, να δοκιμάσουν να βγάλουν δίσκους ανά χωριό.

Από το 1ο συνέδριο της ΔΟΛΤ, δέκα χρόνια τώρα, κηρύξαμε την ανάγκη να ξαναγίνει το χωριό παραγωγός πολιτιστικών αγαθών, να ξαναπάρει την πολιτιστική του ζωή στα χέρια του. Αργότερα κάναμε εκστρατεία για ένα πρόγραμμα που το ονομάσαμε "Κάθε χωριό και δίσκος" - χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Τώρα αναγκαζόμαστε εμείς να κάνουμε την αρχή, περιμένοντας να πάρουν άλλοι τη σκυτάλη.

Γνωριμία με το χωριό

Τοποθεσία και ιστορία

Το χωριό Λούψικο ήταν χτισμένο 40 χιλιόμετρα βορειοανατολικά της κωμόπολης της Κόνιτσας, στο νομό Ιωαννίνων. Γύρω του βρίσκονταν τα χωριά Χρυσή (Σλάτινα) και Πευκόφυτο (Βίσαντοσκο) της Δυτικής Μακεδονίας, καθώς και Πλαγιά (Ζέρμα), Δροσοπηγή (Κάντσ'κο), Αετομηλίτσα (Ντέντσ'κο), Λαγκάδα (Μπλήζιανη) και Οξυά (Σέλτση) της επαρχίας Κόνιτσας.

Αναφέρεται ότι γύρω στο 1800 υπήρχαν στην περιοχή τρεις συνοικισμοί, με τα ονόματα Ράμστα, Μεσοχώρι και Λούψικο. Εξ αυτών διατηρήθηκε μόνο το Λούψ'κο. Οι άλλοι δύο οικισμοί εγκαταλείφθηκαν από τους κατοίκους τους μετά το 1870 εξ αιτίας ληστρικών επιδρομών των Τουρκαλβανών. Έτσι η Ράμστα και το Μεσοχώρι έγιναν κτήματα των Λουσιωτών. Την εποχή της Τουρκοκρατίας το Λούψικο αντιστάθηκε - άλλοτε με επιτυχία και άλλοτε ατυχώς - στην προσπάθεια των μπέηδων της Κολόνιας να το κάνουν τσιφλίκι τους. Δε γνωρίζουμε πόσο βαθιά στο παρελθόν φτάνουν οι ρίζες του Λούψικου. Η παράδοση θέλει τις οικογένειες των Καρανικάδων, των Τσιάδων, των Φασουλαίων, των Κουταβασαίων και των Βουζαίων ως τους πρώτους κατοίκους του χωριού. Θέλει τους Σδουκάδες να

κατεβαίνουν από τα Μπιτόλια (Μοναστήρι), τους Κολωνιαραίους από την Κολόνια της Αλβανίας και τους Νουτσαίους να ανεβαίνουν από τη Λάκκα του Σουλίου. Κατά τα γραφόμενα του Γιώργου Σδούκου, όλες οι οικογένειες που υπήρχαν στο χωριό διασκορπίστηκαν εξαιτίας των τουρκαλβανικών επιδρομών το 16ο αιώνα, κυρίως στην Καστοριά, στα Μπιτόλια, στα Γιάννενα, στην Κορυτσά. Μετά πάροδο ετών ξαναγύρισαν στο χωριό. Αναφέρονται ακόμα περιπτώσεις όπου κάποια οικογένεια αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το χωριό όταν ερχόταν σε σοβαρή ρήξη με κάποια άλλη πολύ ισχυρότερη.

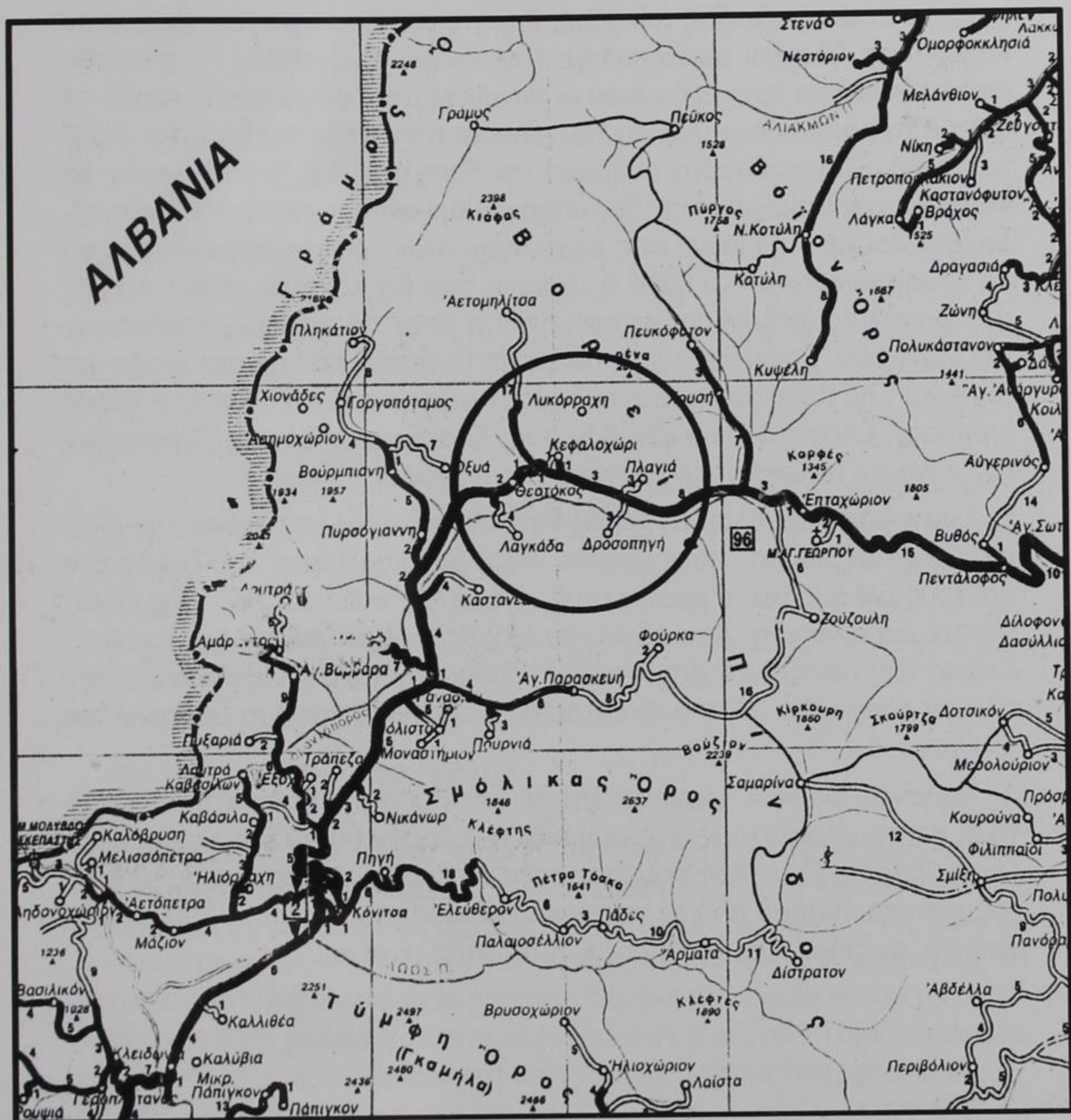
Το χωριό απελευθερώθηκε, όπως όλη η Ηπειρος το 1912 και αναγνωρίστηκε σαν κοινότητα το 1919 με το όνομα Λούψικο. Το 1928 μετονομάστηκε σε Λυκόρραχη, κατά μετάφραση του Λούψικο. Λόγω κατολισθήσεων του εδάφους, το 1977 μεταφέρθηκε νοτιότερα στην θέση της κοινότητας Αμπέλια, σε υψόμετρο 750 μ. Το 1978 μετονομάστηκε σε Κεφαλοχώρι. Η νέα αυτή ονομασία καθώς και η μετάθεση κοντά στον κεντρικό δρόμο ήταν μια προσπάθεια να παίξει το ρόλο κεντρικού χωριού της περιοχής.

Οι κάτοικοι

Το σημερινό χωριό έχει 188 σπίτια. Τα σπίτια του παλιού χωριού είναι τώρα όλα ερειπωμένα. Οι κάτοικοι είναι σήμερα 165, αλλά το καλοκαίρι γίνονται περίπου 300. Η διαμόρφωση του πληθυσμού ήταν: 124 κάτοικοι το 1920, 299 το 1928, 454 το 1944, 81 το 1951, 245 το 1961, 199 το 1971, 237 το 1981, 200 το 1991 και 165 το 1996.

Οι Λουσιώτες στο παρελθόν ήταν *τζουμπαναραίοι* και γεωργοί, αμφοτέρως δουλειές σκληρές. Αναγκάζονταν να δουλεύουν *σα σκυλιά*. Επειδή η γη ήταν ορεινή και άγονη έσπερναν στα βουνά. *Φεύγαμε το πρωί απ' το σπίτι με το ζευγάρ', ζευγάρ' λέγαμαν τα βόδια, πηγαίναμε στα χωράφια και δουλεύαμαν μέχρι το βράδ', ακόμα και τ' νύχτα. Με το δαδί ερχομάσαν, λέει ο Μιλτιάδης Κολωνιάρης για τον καθημερινό τους αγώνα.*

Σήμερα όσοι διαμένουν στο χωριό ασχολούνται με την κτηνοτροφία (υπάρχουν 3.500 γιδοπρόβατα και 2 αγελαδοτροφικές μονάδες) και με την εκμετάλλευση των δασών. Πολλοί Λουσιώτες ζουν μόνιμα διάσπαρτοι σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και του εξωτερικού (Σουηδία και Γερμανία), όσοι όμως έχουν συγγενείς και σπίτια στο χωριό επιστρέφουν τακτικά, ιδιαίτερα το καλοκαίρι.

Χάρτης της περιοχής Κόνιτσας

Το τραγούδι στο Λούψικο

Οι Λουψιώτες τραγουδούσαν όπου και να βρίσκονταν. Τραγουδούσαν κι έπαιζαν τη φλογέρα τους κοντά στα πρόβατα, τραγουδούσαν όταν βοτάνιζαν το σάρι, στο σκάλο (σκάλισμα) του καλαμποκιού και στο θέρο του σταριού, του κριθαριού, της ταής (βρόμης), του ροβιού, του

μπιζελιού και της βρίζας (σίκαλης, δημητριακού που με τον καρπό του έτρεφαν τα ζώα και με το καλάμι του έδεναν τα δεμάτια). Γυρνώντας από τα χωράφια τραγουδούσαν οι γυναίκες στο δρόμο φορτωμένες τα ξύλα ή τη σαρμάν'τσα (κούνια του μωρού) ή έχοντας γκότσι (στον ώμο) τα παιδιά. Τραγουδούσαν ανήμερα την Πασχαλιά, τα Χριστούγεννα, τα Φώτα και την Παναγιά, όταν δεν υπήρχαν όργανα να χορέψουν. Τραγουδούσαν και τον Αη Γιάννη στις 24 Ιουνίου, όταν έριχναν τα κλήδονα που θα τους φανέρωναν το καλό ή το κακό που θα ερχόταν στους άντρες της φαμπλιάς (φαμελιάς, οικογένειας) ή όταν την ίδια μέρα πήγαιναν για γιαννάκια, αρωματικά λουλούδια με τα οποία έκαναν σταυρούς για τον Άγιο. Πιο πολύ όμως τραγουδούσαν στις αρραβώνες και στις χαρές (γάμους). Όταν πάλι έπεφτε θάνατος, ξόρκιζαν τη θανή ή θεράπευαν τον πόνο με το θρηνητικό τραγούδι, το μοιρολόι.

Τραγουδούσαν όλοι, ποιος λίγο ποιος πολύ, άλλοτε μόνοι την ώρα της δουλειάς, άλλοτε κατά ομάδες. Ήταν βέβαια μερικοί που ξεχώριζαν απ' τους άλλους για το μεράκι τους, κι άμα λάχαιναν στη χαρά την έβγαζαν με μια αναπνοή. *Αμα είχες του Μ'χάλ' τ' Ρέστ' και τ' Μιχαλάκινα τ' Στέργ', δε χρειάζονταν όργανα. Τραγουδούσαν και πολύ καλά και ξέραν όλα τα τραγούδια,* είπε ο Αναστάσιος Καρανίκας για δυο μερακλήδες του χωριού.

Μολονότι μερικοί χωριανοί ξεχώριζαν για την ποιότητα της φωνής τους και το μεράκι τους, το τραγούδι του Λούψικου ήταν συνυφασμένο με την ομάδα. Ο τέλειος συγχρονισμός τους ήταν απόρροια του μεταξύ τους συγχρωτισμού από τα γεννοφάσκια τους. *Καίγονταν το φελεκούδ',* έπαιρνε φωτιά ο κόσμος δηλαδή, ή ο τόπος έπρεπε.

Ο γάμος

Το τραγούδι στο γάμο

Η εθιμοταξία του γάμου, από τα προξενιά μέχρι τις *φ'λιές* (φιλιές, συγγενικές συγκεντρώσεις που απέβλεπαν στο να εξοικειωθούν τα νιόγαμπρα με το σόι εξ αγχιστείας), συνιστούσε ένα δράμα, τα τραγούδια του γάμου ήταν τα χορικά του. Καθώς εκτυλίσσεται η διαδικασία, τα περισσότερα τραγούδια είναι άρρηκτα δεμένα με σκηνές αυτού του δράματος, και είναι βέβαιο πως αν τραγουδιόνταν έξω από τη διαδικασία του γάμου θα έχαναν την δραματική αξία τους στα μάτια των κατοίκων.

Αλλα τραγούδια που είναι άσχετα με τα δραματικά επεισόδια του γάμου είναι σαν εμβόλιμα χορικά, ιντερμέδια που παρεμβάλλονται στην υπόθεση του έργου με σκοπό να ξεσκάσουν οι συμμετέχοντες. Αυτές τις στιγμές αναλογίζονταν τους καημούς της ξενιτιάς και τα πάθια από τους Τούρκους και τους Τουρκαλβανούς, ή τραγουδούσαν τον έρωτα που η κοινωνία τους τον καταδυνάστευε.

Το προξενιό

Ο γιος ή η κόρη στο Λούψικο δεν είχαν λόγο στην επιλογή συζύγου,